

АНАЛИЗА ДОСАДАШЊЕГ ПРОГРАМСКОГ УСАВРШАВАЊА НАСТАВНИКА ГЕОГРАФИЈЕ

Тијана Илић¹, Јован Ромелић^{II}

Примљено: 21.09.2013. | Прихваћено: 15.11.2013.

РЕЗИМЕ: У раду су анализирани акредитовани програми из Каталога програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача, стручних сарадника и директора за област Природне науке, односно подобласт Географија. Методом теоријске анализе обухваћени су стручни географски програми у периоду од школске 2008/2009. до 2012/2013. године. Резултати овог истраживања показују да се, поред узлазног тренда у погледу квантитета програма, већа пажња треба посветити актуелизацији тема, концепцији садржаја, као и евалуацији и практичној примени у пракси.

Кључне речи: стручно усавршавање, наставник географије, Каталог програма стручног усавршавања, квалитет програма.

УВОД

Најактуелнија потреба за сталним стручним усавршавањем наставника потиче из недавне измене у Правилнику о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника (Сл. Гласник РС, 13/2012). Тако сви наставници, па и наставници географије, имају право и обавезу да се образују и усавршавају у складу са Законом. Ови задаци представљају како друштвену тако и личну обавезу сваког наставника.

Под појмом стручног усавршавања наставника географије подразумева се проширивање и продубљивање општег образовања и знања из географије, праћење педагошко-психолошке и методичко-дидактичке литературе и праксе, праћење друштвено-политичког и економског развоја у свету и оспособљавање наставника за научна и акциона истраживања (Korthagen, Vasalos, 2005; Ромелић, Илић, 2011).

^I ОШ „Божидар Димитријевић Козица“, Брадарац, Пожаревац.

^{II} Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, контакт: jromel@uns.ac.rs

Стручно усавршавање наставника географије организује се као индивидуално и групно. Индивидуално усавршавање наставника обухвата самоиницијативне активности које се испољавају у праћењу научних достигнућа у географским дисциплинама и другим сродним наукама, стручне и методичке литературе, политичко-економских дешавања у окружењу, коришћење интернета и образовних програма, способност акционих истраживања, као и чланства у географским удружењима (Српско географско друштво, International Geographical Union – IGU, European Association of Geographers – EUROGEO, и др.) али и другим наставничким удружењима у којима се укључивањем и разменом идеја шире контакти и знање (Ромелић, Илић, 2013). Поједини аутори (Ђуричковић, 1990; Рудић, 2007) посебно истичу и значај личне географске библиотеке коју би требао да поседује сваки наставник географије. Таква библиотека садржи карте, географске монографије, географску стручно-научну периодику и друго.

Други облик усавршавања наставника географије представља групно усавршавање, а најчешће се остварује програмски – путем семинара, скупова, конгреса и конференција. Организације које најчешће подржавају овакве облике усавршавања наставника географије су факултети који образују будуће наставнике географије, географски институти, друштва географа а понекад су у организацију укључени и сами наставници географије (Сл. Гласник РС, 13/2012).

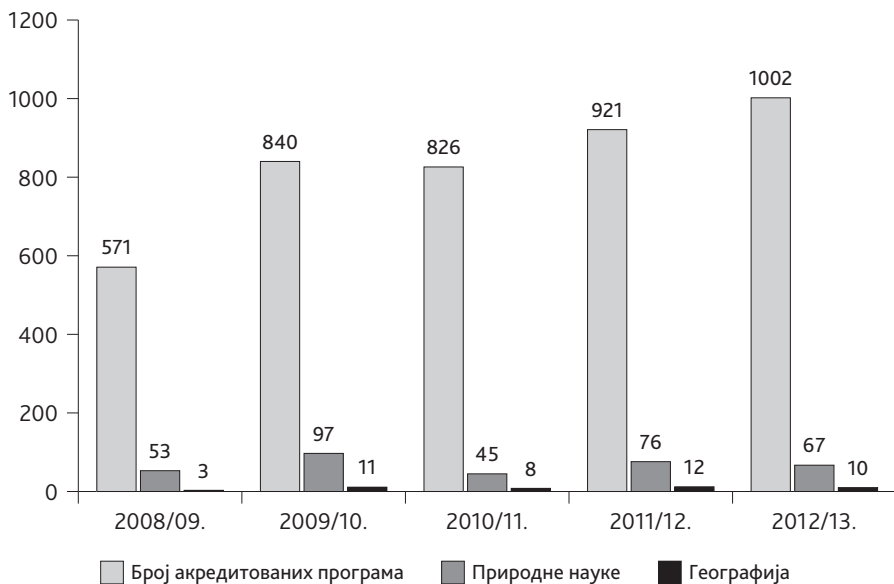
МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања у овом раду је сагледавање досадашњих акредитованих стручних програма у усавршавању наставника географије. *Загатак истраживања* је анализа датих параметара а представљени су као: наслов, садржај, аутор, институција која подржава програм, трајање и број учесника.

У истраживању је примењена *метода теоријске анализе* по модификованом систему који су код нас највише користили А. Пешикан, С. Антић, С. Маринковић (2010) и други. Анализирани су Каталози програма стручног усавршавања запослених у образовању, а посебан акценат стављен је на анализу акредитованих семинара из подобласти Географија у периоду од школске 2008/2009. године до 2012/2013. године. Наведени период одређен је због веће учесталости садржаја (тема) програма, који ће у наставку рада бити објашњени. При истраживању је важно додати да се од школске 2012/2013. године програми одобравају на период од две школске године.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Акредитовани програми за наставнике географије са стручним садржајима налазе се у области Природне науке које су просечно заступљене са 10% у укупном броју програма у Каталогу (графикон 1). Осим географије, у области Природне науке, налазе се још и биологија и екологија, хемија, физика и подобласт

Графикон 1. Преглед удела географских програма у Каталогу за период 2008-2013.

природне науке, што нас наводи на закључак о могућем процентуалном учешћу географских семинара од око 2% у укупном броју.

Међутим, анализа програма из подобласти Географија показује да су они заступљени са приближно 1% у укупном броју, што је двоструко мање од могућег броја. Исто тако, од могућих 20% заступљености у области Природне науке, програми из Географија просечно имају удео од 12%.

У анализираном петогодишњем периоду акредитовано је укупно 44 програма стручног усавршавања за подобласт Географија (AS=8). Упоредивши добијени просек и податке можемо бити релативно задовољни, али проблем је у томе што се поједини програми акредитују неколико година континуирано, што има за последицу појаву преклапања у укупном броју програма. Издвајањем оваквих програма добија се свега 21 стручни програм на петогодишњем нивоу (AS=4). Оваква анализа садржаја Каталога показује да се много више ради на квантитету, односно бројности програма. С друге стране, квалитативни аспект програма захтева темељно припремљена и комплексна истраживања, због чега и није довољно поуздано вредносно испитан.

Дате програме груписали смо према сличним садржајима и добили смо следеће податке које смо приказали на графикону 2.

Садржаји из физичке географије (n=4), савремене методе / активна настава географије (n=4) и програми који помажу јачању компетенција наставника (n=4) су изједначени, потом следе програми чији су садржаји везани за картографију (n=3), демографију (n=3) и корелацију са другим предметима (n=3).

Даља анализа датих програма показује да се програм „Елементарне непогоде и настава географије“ одржава пету годину у континуитету, а чак шест програма

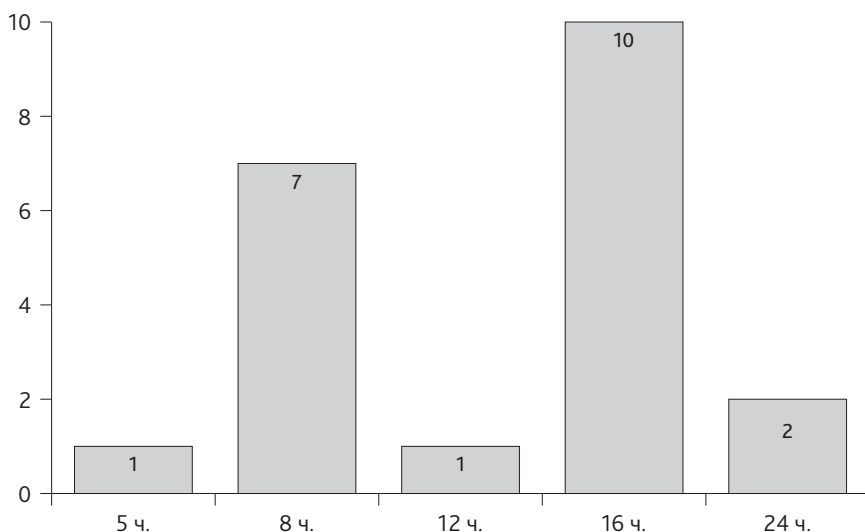

Графикон 2. Акредитовани семинари по садржајима у периоду 2008/09 – 2012/13.

добија акредитацију четврту годину за редом. Већ је наглашено да је Каталог програма акредитованих семинара за 2012/2013. прописан за две школске године што значи да ће се поједини семинари наћи на списку и 2013/2014. године.

По школским годинама посматрано, најмањи број географских семинара (3) је био заступљен 2008/2009. године. Припадале су им теме које су се односиле на физичку географију и подизање компетенције наставника. Следеће школске године (2009/10) повећан је број тема на 11. Осим три из претходне године, придодате су тематске јединице које су односиле на савремене методе, подизање компетенције наставника, физичке географије, картографије и корелације са другим предметима. Године 2010/2011. било је актуелно осам тема сличног садржаја али са повећаним бројем дана. Школске 2011/2012. године програм је садржавао највише тема (12). Садржајно је био подударан са претходном годином, али се уочава да је група садржаја - подизање компетенције наставника, имала извесна понављања будући да су наслови, иако терминолошки различити, суштински, имали блиско опредељење. Програм за 2012/2013. и 2013/2014. годину (10) се садржајно може уврстити у физичку географију и свега три у подизање компетенције наставника са наглашеном васпитном компонентом географског образовања. Према томе, уочљива је тенденција осиромашења програма са становишта праћења актуелних промена у географској науци и дидактичко-методичких аспеката новина у географској настави.

Као аутори програма углавном се појављују универзитетски професори, следе их запослени у центрима за професионални развој запослених у образовању и тек по који наставник географије запослен у школи. Приметан је велики број наставника биологије, због корелације географије са низом садржаја овог пред-

Графикон 3. Географски семинари према дужини трајања

мета. Реализатори програма су углавном сами аутори, у сарадњи са колегама са одговарајућих факултета, из центра за усавршавање или школе која подржава програм.

Институције које се најчешће појављују и које подржавају програме су Географски институт „Јован Цвијић“, Српско географско друштво, Географски факултет из Београда, Департман за географију, туризам и хотелијерство ПМФ-а из Новог Сада, Природно-математички факултет Ниш, Републички центри за професионални развој запослених у образовању са територије Србије и основне школе. Очигледно је да су институције које подржавају одређени програм усавршавања, места у којима раде аутори и реализатори програма.

Временски период обуке двадесет једног анализираних програма креће се од једнодневних до тродневних семинара, односно траје од осам до највише 24 сата (графикон 3).

Према процентуалној заступљености учача се актуелност у краћим програмима, тако да су једнодневни и дводневни семинари најдоминантнији и чине 80% у укупном броју.

Број учесника програма креће се у распону од 20 до 30 лица. Од укупног броја анализираних програма само је у једном програму („Обука наставника за функционалну употребу изабраних географских наставних средстава и техничких помагала“ из 2011/2012. године) био назначен број од седморо наставника за реализацију, што представља идеалан број учесника за рад.

Приликом анализе програма уочени су следећи проблеми:

- Предугачак или уопштени назив теме (на пример, *Уџознајмо географију*), или теме у којима се преплићу две области (на пример, *природно-географско-већештацкијске карактеристике и еко-туризам...*) или се називи програма формулишу као циљеви (пример, ефикаснија употреба...).

- Није одређена област приоритета код свих програма, иако то представља обавезу да би програм успешно прошао процес акредитације.
- Неодређеност којој групи припада програм, обавезан или изборни. Подаци се појављују само за 2012/2013. годину, а неки програми су прелазили из изборних у обавезне из једне године у другу.
- Подаци о ауторима програма су без афилијација.
- Реализатори програма нису увек и стручњаци за одабрану тему.
- Нејасно је како су семинари акредитовани са мањим бројем сати од предвиђене норме (тако постоје једнодневни семинари у трајању од пет сати, дводневни од 12 сати и тродневни од 20 сати).
- Не постоје различити поступци евалуације програма који би одредили његов квалитет.

ЗАКЉУЧАК

Посматрано у целини, може се констатовати да је програмско стручно усавршавање наставника географије последњих година одрађено површно. Иако износ од 10 семинара у последњој години (2012/2013) може да наведе на оптимистичкији став и охрабрујуће закључке, чињеница је да поједини програми трају више година у континуитету. Ако се осврнемо на актуелност, осавремењавање и модернизацију наставе географије, премда највећи број програма припада овој групи, поставља се питање колико ће такви програми дати свој очекивани допринос и бити применљиви ако се ни они сами нису осавремењавали годинама уназад?

Садржаји укључени у програме, а који су усмерени на унапређивање наставе и подизање компетенција, морају трајати дуже. „Ефикасни програми траже више од 30 сати рада са наставницима“ (Пешикан, Антић, Маринковић, 2010; 21).

Они који организују семинаре за наставнике географије морају бити део образовне праксе, са високим компетенцијама, познавањем географије и њених актуелних и кључних проблема наставне праксе. Стога је важно да програми стручног усавршавања почивају на анализи потреба васпитно-образовне праксе, у супротном могу се показати као неадекватни или ће задовољавати само формални аспект стручног усавршавања.

У ранијим истраживањима о практичној применљивости географских садржаја (Ромелић, Илић, 2011) дошло се до резултата да више од половине испитаних наставника географије не виде практичну применљивост програма стручног усавршавања, али и да се њихове идеје не узимају у обзир. Овакви приговори имају своја оправдања и о њима треба размислити како би се програмска основа обогатила новим садржајима, а стручно усавршавање географа постало функционалније.

На претходне закључне констатације надовезује се да је истраживања потреба наставника за специфичним садржајима стручног усавршавања неопходно организовати применом објективног научно-методолошког инструментаријума. Њени резултати би били ближи објективном откривању проблема и потреба ва-

спитно-образовне праксе. Потребе се не могу дефинисати искључиво на основу закључака скупова опште намене. Истраживања потреба треба да буду наменска и сврсисходна, можда и са тежњом да се добију диференцирани резултати прилагођени наставницима географије који организују рад са ученицима различитог узраста и струковног усмерења. Неопходно је стално пратити и у тешко решивим дилемама користити међународна искуства, али првенствено као основу за израду нама прилагођеног концепта. Промене не морају да по сваку цену резултирају израдом идеално структурираних каталога, али је неопходна већа динамика, разноврсност са обавезно укљученим мотивационим моментима у процесу формирања процеса стручног усавршавања професора географије.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђуричковић, В. (1990): *Развој и модернизација географског образовања*. Београд: Савез удружења правника Југославије и Српско географско друштво.
- Каталог програма сталног стручног усавршавања запослених у образовању за школску 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012. Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања.
- Пешикан, А., Антић, С., Маринковић, С. (2010): Анализа концепције стручног усавршавања наставника у Србији: прокламовани и скривени део (I део). *Настава и васпитање*, 2, 278-296
- Ромелић, Ј., Илић, Т. (2011): Ставови наставника географије о стручном усавршавању у Србији. *Зборник радова Деларџмана за географију, туризам и хотелијерство*, 40, 77-87.
- Ромелић, Ј., Илић, Т. (2013): Ставови наставника географије о подстицајним елементима, препрекама и ефектима самовредновања, *Настава и васпитање*, год. LXII, бр. 1, 162-174.
- Рудић, В. (2007): *Развој наставе географије у Србији*. Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања.
- Службени Гласник РС, 13/2012.
- Korthagen, F. & Vasalos, A. (2005): Levels in reflection: Core reflection as a means to enhance professional development. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 1, 47-71.